

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻՑ

Ռուսաստանի ելումուտքը 1866—1890 թթ. Ռուսաստանի պետական պարտքը, երկաթուղիները, գլխավոր արդիւնաբերութիւնները, արտածութիւնը և ներածութիւնը, Պետական եւք ու մուտքի նախահաշիւը առ 1893 թ. փոխատու-խնայողական ընկերութիւնների 25 տարաւ գործունէութիւնը Ռուսաստանում, Հրէական գաղթական ընկերութիւնը, Ապահարզանի խնդիրը, Ժողովրդական գրականութեան խնդիրը, Նոր ռուս գրքերը

Անդեալները պետական կոնտրոլի հաշւապահութեան բաժնի ձեռքով լուս ընծաւեց մի հրատարակութիւն, ուր ի մի են գումարաւ 1866 թւականից սկսած մինչև 1891 թ. քսան ու հինգ տարաւ սովորական գումարները պետական եւք ու մուտքի, Այդ գրկովկաղիւսակի մէջ—առաջ չեն բերած արտակարգ ծախքերը և դոցա թւում վերջին ռուս-տաճկական պատերազմի նստածքը, որ է 1.107.481.518 ռուբլի:

Մենք կը դնենք ապտեղ մի փոքրիկ աղիւսակ, որից ընթերցողը կը տեսնի թէ ինչպէս աստիճանաբար և գոգընթացաբար աւելացել են թէ մուտքի և թէ եւքի գումարները:

	Մուտք	Եւք	+	—
1866 թ.	356.426.166 ռ.	413.298.102 ռ.	—	56.871.846 ռ.
1869 »	457.496.342 »	468.797.909 »	—	11.301.567 »
1870 »	480.558.832 »	481.763.948 »	—	1.205.106 »
1871 »	508.187.576 »	499.734.633 »	8.452.943	—
1873 »	537.942.323 »	539.140.337 »	—	1.198.014 »
1874 »	560.819.380 »	543.317.034 »	17.502.346	—
1875 »	577.617.243 »	543.221.521 »	34.395.722	—
1876 »	560.985.254 »	574.166.018 »	—	13.120.764 »
1877 »	550.818.580 »	586.549.603 »	—	35.731.023 »
1878 »	625.972.735 »	601.291.521 »	24.681.214	—
1879 »	662.973.822 »	643.892.258 »	19.081.564	—
1883 »	710.645.962 »	723.673.259 »	—	13.027.297 »
1885 »	765.410.380 »	806.614.346 »	—	41.203.966 »
1888 »	900.829.333 »	840.419.494 »	60.409.839	—
1889 »	944.390.769 »	857.681.126 »	86.499.641	—
1890 »	950.819.240 »	877.779.550 »	73.039.690	—

Եւքի գումարները տարէց տարի աւելացել են պետական ծախքերի անընդհատ խոշորանալուց. Եւ իրաւ, ամեն տարի աւելացել է պետական պարտքերի վճարելիք տոկոսը՝ թէ ղինւորական մինխտրութեան նորա-նոր ծախքերի շնորհիւ և թէ ալ ծախքերի աւելացումից վերաբերեալ բոլոր միւս ճիւղերին, Լուսաբանենք թւերով միմիայն երեք հետեւեալ տարիները՝

1867 թ. 1881 թ. 1890 թ.

միլ. ռ. միլ. ռ. միլ. ռ.

Պետական պարտքերի տոկոսը եղել է	83	195 ¹ / ₂	263 ¹ / ₂
Չինւորական մինխտրութ. ծախսերը .	127	230	228
Նաւազնացալին " " . .	18	30 ¹ / ₂	40 ¹ / ₂
Ֆինանսների " " . .	79	108	109
Պետական կալաածների " " . .	17	20	24
Ներքին դործերի " " . .	37	69 ¹ / ₂	76
Ժողովրդական լուսաւորութեան . .	8 ¹ / ₂	18 ¹ / ₂	22 ¹ / ₂
Ճանապարհների հաղորդակցութեան . .	24 ¹ / ₂	12	56
Արդարադատութեան մինխտ. ծախք. .	9	18	23

Անընդհատ աւելացող եւքի ալս գումարները հետ հաւասարակշիռ պահպանելու համար պետութիւնը ստիպած է եղել շարունակ մոտքի կամ նոր աղբիւրներ գտնել կամ եղածները խոշորացնել. Այդ պարզ երեւում է ալն հանգամանքից, որ եկամուտի գումարը եղել է՝ 1867 թ. 398 միլ. ռ. իսկ 1890 թ. 832 միլ. ռուբլի:

Եթէ վերցնելու լինենք ալդ գումարների կազմող թւերը կը տեսնենք որ դոքա ալսպէս են ներկայանում 1867 թւականի և 1890 թ. համար

Խմբիկեղէնից եկամուտ եղել է	134	միլ. ռ.,	268	միլ. ռ.
Մաքսի " " . .	37	" "	142	" "
Շաքարի ակցիզը " " . .	1 ¹ / ₂	" "	21 ¹ / ₂	" "
Թամբաքւի " " . .	7	" "	28	" "
Փոստի եկամուտը " " . .	7 ¹ / ₂	" "	20	" "
Հեռագրական " " . .	2 ¹ / ₂	" "	10 ¹ / ₂	" "
Մնացեալ եկամուտները " . .	208	" "	342	" "

Առանց մանրամասնութիւնների մէջ մտնելու ասենք միայն որ ամեն մի տուրք, ամեն մի մաքս, աւելացրել է տարիների ընթացքում աւել կամ պակաս չափերու. Գրեթէ միշտ տէրութիւնը հասել է իւր նպատակին— ալն է—վտաղալ տարիներում ստացել է աւելի եկամուտ, բայց անկասկած է և ալն որ մի քանի տուրքերը, օրինակի համար մաքսերը, վնասել են զտար ապրանքների ներմուծման. Ո ս կ ու հաշուվ ներմուծած է եղել

1867 թւին մօտ 200 միլ. ռուբլու ապրանք,

իսկ 1890 " " 220 " ռուբլու, ասել է թէ միմիայն 10%.

մի աւելացում, — և այս հանգամանքը անշուշտ պէտք է վերագրել խոշորացրած մաքսերին: Ներմուծում է ալպալիսով միմիայն անխուսափելի անհրաժեշտը:

Եթէ վերցնելու լինենք թէպէ ներմուծման օրինակը, մի ապրանքի որ անհրաժեշտ մի կարիք է Ռուսաստանի համար, մենք կը տեսնենք որ մաքսերի խոշորացումից պակասել է նաև ալպալիսով անհրաժեշտ ապրանքի ներմուծումը: Թէ է ներմուծւած՝

	Որի արժէքն է	Մաքս է վերցրած
1887 թ. 2.062.937 փութ	46.307.481 թղթ. ո.	20.093.051 ո.
1888 " 1.992.672 "	34.127.183 "	22.717.711 "
1889 " 1.919.564 "	32.098.633 "	22.328.665 "
1890 " 1.838.000 "	30.786.000 "	23.327.498 "

Եւ որովհետև վերջին սիւնեակի ռուբլիները ոսկու ¹⁾ հաշով են, ասել է թէ՛ ոչ միայն խոշորացրած մաքսերը պակասցրել են ներմուծող թէպէ քանակութիւնը, այլ թէ վերցւող մաքսը նաև գերազանցում է թէպէ արժէքից:

Գալով պետական պարտքերի կրած փոփոխութիւններին — դնենք նմանապէս մի համեմատական աղիւսակ:

Առ 1 չունւար 1870 թ. դոքա էին՝

Տոկոսաւոր պարտքեր 1.248.704.396 ո. թղթ.

Անտոկոս " (թղթադր. փող) 567.972.166 " "

Փոխառութիւն. նախկին Լեհաստանի 37.799.231 " "

Գումար . 1.854.475.793 ո. թղթ.

Առ 1 չունւար 1891 թւականը դոքա դառել էին.

1) պարտքեր համապետական կարիքների համար 3.543.768.870 ո.

2) " երկաթուղային օբլիգացիաներով. . 1.516.645.900 "

3) " նախկին կալածատէրերին գիւղացի-

ների ազատավճարների համար . . 461.376.450 "

5.521.791.220 ո.

Կարևոր է ուշադրութիւն դարձնել նաև այն հանգամանքի վրա, որ չը նպած ռուսաց պետական պարտքերի անընդհատ աւելանալուն — դոքա տոկոսը և պարտքաչէջը վճարելու համար հարկաւոր են եղել պակաս գումարներ:

¹⁾ Այլքի առաջ ունենալով այն մեծ նշանակութիւնը, որ ունի Ռուսաստանի համար ոսկու կուրսը, դնենք ալտոնդ ռուբլ ոսկու արժէքը ըստ թղթադրամ ռուբլու վերջին մի քանի տարիներում եղածը. 1866—131½ կոպ., 1868—118 կ., 1869—126 կ., 1870—129 կ., 1871—75 թ.—120—116 կ., 1877—148 կ., 1878—157 կ., 1883—162 կ., 1886—164 կ., 1887—179 կ., 1888—170 կ., 1889—152 կ., 1890—140 կ.

Վճարել է	մետաղակ. ուսքով	թղթադր. ուսքով
1889 թ.	73.117.093	147.865.272
1890 "	70.156.859	147.002.168
1891 "	65.034.580	150.669.207
1892 "	64.424.123	142.390.837

Մինչդեռ 1889 թվականից չորս տարի դէս—մետաղ. փոխառութեան պարտքը խոշորացել է 135.489.650 ուսքով, իսկ թղթադրամ պարտքը 21.449.397 ուսքով—վճարած տոկոսների գումարները պակասել են և ալն միմիայն շնորհիւ ֆինանսական միջնորդարար Վ. ընկերության կողմից դի. մեղուն, որով նա իւր նախորդների կողմից արած փոխառութիւնների թանգ առ հարկւրը իջեցրեց $4\frac{1}{2}\%$ -ից $3\frac{3}{8}\%$ և ալն:

Օգտուելով արուալ վերջանալուցը անենք մի համառօտ տեսութիւն Ռուսաստանի—հիմնւելով պետութեան կողմից մատակարարած վիճակագրած ստույգ թւերի վրա:

Ռուսաստանի երկաթուղիները, 1890 թ. երկաթուղաւին գծերի երկարութիւնը հաւասար էր 27.238 վերստի, որոնցից արքունապատկան էին 8.007, իսկ մնացեալ 19.231 վերստը պատկանում էին մասնաւոր ընկերութիւններին, Ընդհանուր թւով մուտք է եղել 284.407.704 ուսքի, որից 51.426.353 ուսքի—տէրութեան մասն էին կազմում, Ընդհանուր ծախք եղել է 172.255.469 ուսքի, որից 32.287.642 ուսքի տէրութեան հաշւն էին ընկնում, Ընդհանուր զուտ արդիւնք է եղել 113.429.397 ուսք, որ ասել է թէ միջին թւով մի վերստի հասնում է 4241 ուսք, իսկ մասնաւորապէս տէրութեան հասել է 19.185.609 ուսքի կամ մի վերստին 2433 ուսքի, իսկ ընկերութիւններին 94.243.688 ուսքի կամ վերստին 4980 ուսքի:

Քարածուխը, որը 1867 թ. արտադրում էր իւր 4.360.000 տոննա, 1888 թ. հասել էր 5.170.000 տոննայի:

Արտածութիւնը 1890 թ. եղել է 703.935.000 ուսքով,

նեքածութիւնը " " 416.065.000 "

Հացի արտահանութիւնը " 308.622.000 ուսքով

Բամբակ է ներմուծւել ամեն տեղից 11.556.000 փութ:

Նաւթի արտահանութիւնը հասաւ 1890 թվին 48.089.000 փութի, լինելով 1885 թ.—10.829.000 փութ, 1888 թվին—34.921.000 փութ և 1889 թվին—44.800.000 փութ:

Փաւտի արտահանութիւնը հասաւ 1890 թվին—53 միլ., մինչդեռ 1887 թվին միմիայն 27 $\frac{1}{2}$ միլ. էր արտահանւել, 1888 թվին 38 $\frac{1}{5}$ միլ. և 1889 թվին 54 $\frac{9}{10}$ միլիոն:

Ոսկու արտադրութիւնը 1890 թ. հասաւ մօտ 1945 փութի:

Անցնենք ալժմ պետական ելք ու մուտքի նախահաշիւին առ 1893 թ.:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԵԼՈՒՄՈՒՏՔԻ ՆԱԽԱՀԱՇԻԻԸ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐ

I

ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՀԱՍՈՅԹՆԵՐ

1892 թ.	1893 թ.
Ուղղակի տուրքեր	94.950.680 ռ.
Անոռւղղակի "	474.621.323 "
Մաքսեր	61.279.450 "
Պետական բեղալիաներ.	38.537.114 "
Արքունի գույքեր և գրամագլուխներ.	135.494.897 "
Պետական կալւածներ լի վաճառումից.	827.720 "
Ազատավճարներ.	77.000.000 "
Պետական գանձարանի ծախսեր փոխարինումն.	72.007.394 "
Ջանադան հասոյթներ.	6.413.565 "
886.544.325 Գումար սովորական հասոյթների.	961.222.143 ռ.

II

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Պատերազմական վարձատրութիւն.	3.536.335 ռ.
Պահ տրւած գումարներ պետական բանկին՝ չաւիտեանս.	1.200.000 "
Յատուկ գրամագլուխներ, որոնք դարձնուած են պետական գանձարանի ընդհանուր միջոցների.	5.937.574 "
Սպասելիք եկամուտ վարկիւն գործողութիւններից.	68.562.333 "
74.268.375 Գումար արտակարգ միջոցների.	79.236.242 "
965.303.066	Ընդհանուր գումար. 1.040.458.385 ռ.

ԱՌ 1893 թ., ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԵԱՄԲ 1892 ԹԻԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀԵՏ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԺԱԽՔԵՐ

I

ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ԾԱԽՔԵՐ

1892 թ.		1893 թ.
247.824.688 ռ.	Պետական պարտքի վճարի հաշվով	264.325.647 ռ.
2.106.411 »	Պետական բարձրագույն հաստատութ. հաշվով	2.115.165 »
11.405.154 »	Սինդիկատի հաշվով	11.887.004 »
10.560.000 »	Կապիտալային տան միջնորդար.	10.560.000 »
4.812.412 »	Արտաքին գործ. » »	5.289.909 »
228.907.132 »	Ջինսերական » »	232.937.030 »
47.882.232 »	Ծովագին » »	49.892.803 »
119.008.304 »	Ֆինանսների » »	122.572.579 »
24.539.715 »	Պետական կալւածներին » »	25.458.305 »
80.972.998 »	Ներքին գործերին » »	82.352.659 »
21.868.914 »	Ժողովրդ. լուստւութեան » »	22.411.434 »
63.653.051 »	Ճանապարհն. հաղորդակց. » »	70.800.814 »
24.574.192 »	Արդարադատութեան » »	25.310.830 »
4.284.162 »	Պետական կոնսերուլի » »	4.466.043 »
1.268.695 »	» ձիապահութեան » »	1.310.163 »
		931.690.385 »
	Պաշարի և պրովիանտի գների բարձրանալու դեպքի համար . . .	6.000.000 »
	Չնախատեսւած ծախսեր	10.000.000 »
893.668.066 »	Գումար սովորական ծախքերի. . .	947.690.385 »

II

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԾԱԽՔԵՐ

	Երկաթուղիներին և նաւահանգիստներին համար	62.161.000 »
	Վերստապաւագիւնման համար . .	29.607.000 »
	Ցատուկ միջոցների պաշարի	1.000.000 »
71.635.000 ռ.	Գումար արտակարգ ծախքերի	92.768.000 »
965.303.066 »	Ընդհանուր գումարը . .	1.040.458.385 ռ.

Նաե շնորհիւ նոր աւելացած ակցիզի	5.400.000 »
Ն աւթից, շնորհիւ աւելացրած ակցիզի	5.000.000 »
Եւ հասութենքի սովորական աւելացումից	1.014.000 »
Լ ուցկիից, շնորհիւ աւելցրած ակցիզի	2.798.000 »
Մ աքսերից	24.070.000 »
Փ ոստից	940.050 »
Հ եռագրից և հ եռախօսից	1.100.000 »
Ա ն տ առ ալին արդիւնքից համեմատաբար 92 թ.	1.585.000 »
Ա րքունական երկաթուղիներից՝ շնորհիւ պետու- թեան ձեռքը անցած նոր երկաթուղիների	5.770.000 »
Երկաթ ուղ ալին ընկերութիւնների վճարումներից	4.177.964 »
Եւ մի քանի ալ հաշիւներով մօտ	7.000.000 »

Եթէ այս բոլոր սպասուող աւելացումներից ի մի գումարենք ալն գումարները, որոնք արդիւնք են ֆինանսների նոր մինիստրի նոր կարգողութիւններին և բռնած դիրքին, ալն է աւելացնել անուղղակի տուրքերը կը ստանանք

Խ մի չ կ եղէն ի ն ու ր ակցիզը	10.000.000 ա.
Թ ա մբ աքւի	2.300.000 »
Շ աքսրի	5.400.000 »
Ն աւթի	5.000.000 »
Լ ուցկիի	2.500.000 »

Գումար 25.200.000 ա.

Առանց մանրամասնութիւնների մէջ մտնելու թէ մինչ որ աստիճան կիրականալ ներկալ տարաւ նախահաշիւը իւր ամբողջութեան մէջ, — մենք կը շատանանք մէջ բերելու պ. մինիստրի հետեւալ խօսքերը վերաբերմամբ ալդ 25 միլ. նոր ակցիզի.

«Աչքի առաջ ունենալով ալդ տուրքերի վճարողների մեծ շրջանը — դժար ենթադրելի է ալն վախը թէ ալդ տուրքերը զգալի բեռ կը կադմեն աղղարնակութեան վճարելու ընդունակութեան» (платежная способность).

Մենք արդէն առիթ ենք ունեցել խօսելու թէ վարկի նոր առաջարկուող եղանակների մասին և թէ եղածների մասին:

Փ ո խ ա տ ու խ ն ա լ ո ղ ա կ ա ն ը ն կ եր ու թ իւ ն ն եր, գերմանական Շուլցէ-Դեկիշի ընկերութիւնների ձեռով, գոլութիւն ունին Ռուսաստանում մօտ 25 տարի, եւ մինչդեռ ոմանք ռուս մամուլի մէջ աշխատում են նաղեցնել ալդ տեսակ ընկերութիւնների անկատարելութիւնը և նորն իսկ անօգտակարութիւնը, թւերի վրա հիմնած իրողութիւնը հակառակն

է ապացուցանում, 17-րդ տեղեկագիրը գիւղական փոխատու-խնալողական-
ընկերութիւնների մասնաժողովի—պարունակում է ալն թւերը, որոնց
մասին խօսելուց առաջ երկու տողով բացատրենք ալը ընկերութիւնների
պալմանները, քանի որ դոցա նպատակը պարզ է:

- 1) Ընկերութիւնը կարող է փող ընդունել և փոխ տալ:
- 2) Երկուսի գումարը մի ընկերութեան համար չը պէտք է աւել
լինի քան ընկերակցական ու պահեստ գումարներից հինգ անգամ աւելի:
- 3) Ընկերութեան անդամակցում են առանց դասակարգերի խտու-
թեան և փոխադարձ պատասխանատուութեամբ բոլոր անդամների:
- 4) Ամեն մի անդամ փոխ կարող է վերցնել ընկերութիւնից $1\frac{1}{2}$
անգամ աւելի քան է իւր անդամավճարը, եթէ առանց երաշխաւորի է
վերցնում, իսկ մէկի երաշխաւորութեան դէպքում—տւած անդամավճարից
երեք անգամ աւելի է կարող փոխ ստանալ:
- 5) Փոխ է տրւում անհատի, առանց գրաւի և ոչ աւելի քան մի
տարով:

6) Միջին թւով անդամակցական վճարը չէ աւելի քան 50 ռուբլի:
Այս հիմունքների վրա Ռուսաստանում վաթսուն թաւականների վեր-
ջերքից առ 1 լուծար 1890 վաւերացրած են եղել 1463 ընկերութիւն-
ների կանոնադրութիւններ՝ իրարից չնչին փոփոխութիւններով: Այդ թւից
չարունակում էին գործել առ 1890 թաւականը 836 ընկերութիւններ, իսկ
424-ը փակւել էին շատ ու քիչ գործելուց լիտով:

Այս վերջին թիւը հետաքրքրական է քանի որ տեղեկութիւններ
կան դոցանից 276 մասին, որոնցից 124-ը փակւել են անդամների գործը
տանելու տղիտութիւնից, 53-ը պատահական պատճառներից, 43-ը անկա-
րող լինելով վճարել ընկերութեան սկզբնական փոխառութիւնը և միմիայն
56-ը անդամների չը վերադարձնելուցը իրանց վերցրած փոխառութիւնների:

Առ 1 լուծ. 1890 թիւը գոլութիւն ունեցող 836 ընկերութիւններից
մասնաժողովին ուղարկել էին իրանց հաշիւները 730 ընկերութիւններ և
ահա թէ ինչպէս է ձևակերպւում դոցա գործունէութիւնը 1867 թ. սկսած, 730
ընկերութիւններ՝ մասնակցութեամբ 202.749 անդամների, անդամավճար
դրամագլուխ՝ (ПЯЕВОМ) 6.232.466 ռ., պահեստի դրամագլուխ՝ 1.279.447 ռ.,
զանազան դրամագլուխներ՝ 197.656 ռ., պահ տւած գումարներ (ВРЕЖИ)
5.081.910 ռ., փոխառութիւններ 5.036.810 ռ., և փոխատուութիւններ
փոխառածների հաշիւն 16.288.523 ռ.: Ամբողջ ժամանակամիջոցում ըն-
կերութիւնների ստացած շահն է $10\frac{1}{2}$ միլ. ռ., իսկ արած 53 միլ. ռ.
փոխառութիւններից ընկերութիւնները ետ են վճարել 49 միլիոն ռ.:
Այս ընկերութիւնները վաւերում էին վարկ պետական բանկից և պարտ
էին սրան փոխառաբար վերցրած 20 միլ. ռ. առ 1 լուծ. 1887 թ. և
միմիայն 25 ընկերութիւններ էին որ անճիշտ են եղել դէպի իրանց պարտ-
քերի վճարը ընդամենը 88 հազար ռուբլիով, որից բանկը գուցէ կորցնի

միմիալն զրա կէսը, մինչդեռ ընկերութիւններից իւր ստացած չափը հասնում է 665.000 ուս.

Ալժմ անհերքելի կը դառնալ նաև ալս տեսակ ընկերութիւնների մատուցած մեծ ծառայութիւնը և օգուտը և թէ ասելու լինինք, որ անդամները փոխ էին առել 3 ամսից սկսած մինչև 1 տարի ժամանակամիջոցով 217 միլ. ռուբլուց աւելի և տոկոս վճարել մօտ $17\frac{1}{3}$ միլ. ուս. Եւ եթէ ալս վերջին դամարից հանելու լինինք մօտ $5\frac{3}{4}$ միլ. ուս. որ ևս արեւցաւ անդամներին իբրև օգուտ, ասել է թէ սրանք վճարել են վերջրած փոխառութիւնների համար ըսկ $11\frac{2}{3}$ միլ. ռուբլի, կամ 7,6%:

Որ տեղից էին կարող դիւզացիք փող ձեռք բերել աւղալիսի է ժանադին տոկոսով:

*
* *

1891 թ. սեպտեմբեր ամսից լոնդոնում գտութիւն ունեցող «Հրէական գաղթականական ընկերութիւնը» անցեալ տարւանից իրաւունք ստացաւ գործելու նաև Ռուսաստանում:

Ընկերութեան հիմնադիրն է հանրածանօթ բառոն Հիւշը, որ մենմեակ է լրացրել ընկերութեան դրամագլուխը ալն է 50 միլիոն ֆրանկ, իւր իսկ սեփական միջոցներից:

Մրադրւած է 25 տարում Ռուսիայից գաղթացնել Արդենտինա, Բրազիլիա, Կանադա, Մեկսիկա. և Միացեալ Նահանգները 3.250.000 ռուսահաստակ հրէաներ, Վաղթականական փորձը պիտի սկսէր 92 թականից 24.000 հրէաներ գաղթացնելով, իսկ աշուհետև տարեց տարի ալդ թիւը պիտի աւելացնէին:

Ընկերութեան նախագահն է ինքը բառոն Հիւշը, որի հաւատարմատար անդլիա՛պատակ Ուալտը ևկել էր Պետերբուրգ վիշեալ բանակցութիւնները սկսելու ռուս կառավարութեան հետ: Ալդ ընկերութիւնը, ինչպէս վերը վիշեցինք, արդէն ճանաչւած է Ռուսաստանի կողմից և արդէն բացած ունի Պետերբուրգում կենդրոնական գաղթական կոմիտետ նաև իրաւունք ըստ հարկին միւս քաղաքներում ևս տեղական կոմիտետներ հաստատելու:

Ժամանակաւոր Կեղծ գաղթականութեան առաջին առնելու համար (գլինուորական ժառաղութիւնից ազատելու համար և ապա էլի ռուսահաստակ վերադառնալ) ռուսաց կառավարութիւնը ի թիւս ալ նախագգութիւնների պահանջել և ստացել է 100.000 ռուբլու մի կանխավճար, որ և գտնւում է իբր դրաւական պետական բանկում:

*
* *

Ռուս Церковный Вѣстанкъ կրօնական ամսագիրը նորերս մի չօղած է տպել, որով փարատուժում են ալն կասկածները թէ իբր ռուս բարձր հոգևորականութիւնը ընդդէմ է դժբաղդ ամուսնութիւնների լուծելու խնդրին: Ամսագրի տպելով—«Եթէ որ ամուսնական կապերի ներքին բովանդակութիւնը կորել անլատացել է—ամուսնութիւնը նման օրինակ պալմանենբում իւր ութի մէջ թողնել—պահպանել—կը նշանակէր գիտակցօրէն թույ տալ ամուսնական խորհուրդը ոտնակոխ անելու ալնպիսիներին, որոնք կամ չեն ըմբռնում ալդ խորհուրդը, կամ ակնալատնի անընդունակ են նրան (блжостъ) պահպանել բոլոր մաքրութեամբ և բոլոր անմատչելութեամբ... Երկու չարիքից պէտք է ընտրել փոքրագոյնը. հարկաւ, ամուսնալուծութիւնը չէ ցանկալի, տխուր և ակնկալանի մի չարիք է,—բայց արդեօք կրկնակի չարիք չէ անքակտելի թողնելը ալնպիսի ամուսնութիւններին, որոնց համար ալդ կապերը չեն պահպանել ոչինչ սրբութիւն և որոնց համար ամուսնական կապերի սրբութիւնը և մաքրութիւնը—լոկ մի դատարկ հնչիւն է»:

Ռուս մամուլի մի մասը առաջ բերելով ալս կարծիքները ալն միտքն է չալանում որ իրապէս, ռուս օրէնքները թույլատրում են ամուսնալուծութիւնը միայն մի դէպքում՝ ամուսիններից մէկի անհաւատարմութեան ապացուցւած դէպքում (հաշի չ'առնելով ամուսիններից մէկի աքսորելու դէպքը և անլատ գտնւելունը)—մինչդեռ 1827 թ. Պետերբուրգում, Սինոդի ձեռքով հրատարակւած «Ցանկ օրինաց արեւելեան լուսական եկեղեցւոյ՝ գրքի մէջ կան նաև հետեւալ կէտերը վերաբերեալ ամուսնալուծութեան:

- 1) Ամուսնալուծութիւններ կատարել չնացողութեան դէպքերում Աւետարանի հիման վրա:
- 2) Եպիսկոպոս ձեռնադրւած ռուս պրեսփոտէրներին բաժանել սոցա փոխադարձ համաձայնութեամբ:
- 3) Ամուսիններից մէկի կամ միւսի ապացուցւած չար մտադրութեան դէպքում դէպի իւր կողակցի կեանքը:
- 4) Եթէ մարդը անբուժելի է հիւանդ:
- 5) Բաժանել կնոջը, որը լողացում է բաղնիսում ուրիշ ամուսնացած մարդու հետ, կամ որը գիշերում է ուրիշ տանը առանց իւր մարդի թույլտւութեան և որի շնանալը ապացուցւած է:
- 6) Կնոջը—որը զրպարուած կը լինի դատաստանի առաջ իւր մարդու ձեռքով և որի (կնոջը) շնանալը չէ ապացուցւած՝ բաժանել, եթէ ինքը (կինը) կը ցանկանալ և կը պահանջի:
- 7) Մարդուն, որը իւր կնոջ համար միջնորդութիւն է անում (своего свою жену):

8) Մարդուն, որը իւր կնոջը չի ճանաչել երեք տարուց լետոյ (не познавшего) և ակն:

*
* *

1878 թվականին էր որ առաջին անգամ պ. Տոպորնինի ստորագրութեամբ մի լողած երեաց «Սլովո» (խօսք) ռուս ամսագրում, որը և առաջին անգամ հրատարակով ուշադրութիւն դարձրեց ռամիկ ամբոխի զարգացման կարևոր հարցի վրա:

1884 թվականին լուս տեսաւ խարկովի վարժուհիների հրատարակած ժողովածուն. «ինչ կարգաւ ժողովուրդը» մի հրատարակութիւն, որը, ըստ Գլեբ Ուսպենսկու, «երկնակին մի մանանալ էր հոգի ցամքեցնող մեր կենսական դատարկութեան մէջ»:

Նոյն 1884 թ. հիմնուել է «Ընկերութիւն օգտակար գրքերի տարածման համար» Ապա հիմնեցաւ Մարակուսի «ժողովրդական գրադարանը», ապա 1885 զործի է կանգնում «Միջնորդ» հրատարակչական ձեռնարկութիւնը: Սոցա միակ նպատակն էր մրցել էժանագին բալց միևնույն ժամանակ միաստակար, «լուրջներ» կոչւած գրոշանոց հազարաւոր հրատարակութիւնների հետ—հրատարակութիւնների որոնք գրգռում են ռամիկի կրքերը, վատ բնազդութիւնները, հաստատում նրա սնտիապաշտութիւնը և նախապաշարումները:

Բալց միմիայն բարի ցանկութիւնը քիչ էր ժողովրդի կրթութեան ծառաելու համար և հարկ եղան մի քանի տարւալ վորձեր իմանալու համար թէ իսկապէս ինչ ուղղութեամբ պիտի կաղմէին ինտելլիգենտների ձեռքով պատրաստած ռամիկի համար ալդ գրքերը:

1885 թվականից սկսած ռուս մամուլը իւր լուրջ ուշադրութիւնը դարձրեց ալդ հարցի վրա որին և ներկային զանազան լողածներ՝ Русскія Вѣдомости, Русскій Начальный Учитель (1885 թ.), Русская Мысль (1887 թ.), Русское Богатство (1889) և վերջապէս Наблюдатель'ը (1892 № 7), որը գալիս է մօտաւորապէս հետեւեալ կգրակացութեան. ռամիկան հրատարակութիւնը պիտի լինի էժանագին, պատկառելի ծաւալով, խոշոր տառերով և պատկերազարդ, մաքուր գրական լեզուով գրած՝ բալց պարզ և ռամիկին հասկանալի մի լեզուով: Նախադասութիւնները կարճ, դարձածները՝ հեշտ ըմբռնելի: Մեկնութիւնները պարզ զուրկ վերացականութիւնից և լիրիկական աւելորդաբանութիւններից, Պատմութեան բովանդակութիւնը պիտի լինի ոչ օտար ժողովրդական խաւերի համար և կենդանի անձինքն ընկրով:

ժողովրդական—դիտական գրքերը աւելի ևս մեծ խնամքի են կարօտ ոճի պարզութեան և կարճութեան կողմից:

Առհասարակ ժողովրդական գիրքը պէտք է սիրով, ճշմարտասիրութեան և խաղաղասիրութեան մտքեր տարածել կարողանալ ժողովրդի տոոր խաւերի մէջ և օրինակներ տալ հասարակական կեանքի լուսաւոր և պտղաբեր ծառայութեան:

Պիտի կարողանալ լաւացնել ժողովրդական բարոյականութիւնը և արթնացնել սամկի թմրած ուղեղը:

Աւելացնենք որ ռուս ամսագրերից մի քանիսը պարբերաբար ուշադրութիւն են դարձնում և զբաղւածում ժողովրդական ալս նոր օրինակի հրատարակութիւնները:

*
* *

Ռուս լեզուով լոյս տեսած նոր գրքերից արձանագրենք:

1) Итоги Экономического изслѣдованія Россіи по даннымъ земскоѣ статистики, Т. I. Крестьянская община, В. В. Москва, стр. 600, գինը 3.50 կ.։ Այս հետաքրքիր գիրքը, որի հեղինակը է պ. Վ. Վ. — ռուս հասարակութեանը իւր տնտեսագիտական բազմաթիւ աշխատութիւններով քաջ ծանօթ մի անձնատրուիւն, հիմնել է իւր ալս հետազօտութիւնը ճշգրիտ թւերի վրա, որ մատակարարել են նրան Ռուսաստանի գլխական վարչութիւնների վիճակագրական թւերը: Այս առաջին մասը, բաղկացած 600 երեսին—նւերած է ռուս համայնքի ռուսամասիրութեանը գլխաւորապէս՝ հողատիրական տնտակէտից, հողի արդիւնաբերութեան, արենդի, տուրքերի վճարելու ընդունակութեան տնտակէտներից և այլն:

2) Գեօթէի գրւած քննելը ռուս գրողների թարգմանութեամբ և ամբ, 3 հատոր, խմբագրութիւն Վալնրերգի, հրատարակութեամբ Ն. Գերբելի, որը չափնի է իւր նմանօրինակ հրատարակութիւններով Շեքսպիրի (4 հրատարակութիւն), Շիլլերի (6 հրատ.), Բալուէնի (3 հրատ.), Ներկալ հրատարակութիւնը երկրորդ տպագրութեամբ է և բարեփոխած:

3) Մ. Պ. Պոգոբիչի կեանքը և աշխատութիւնները: Ն. Բարսովի վաշխատասիրած ալս վեցերորդ հատորը, որը բաղկացած է 400 երեսից,—վերաբերում է ռուս նշանաւոր գրողի և գործիչի կեանքի միմիալն երկու տարիներին, ալն է 1840—1842:

4) Նւրոպալի պատմական աշխարհագրութիւնը, թարգմանութիւն Է. Ֆրիմանից, 2 հատոր:

5) Ռուսաստանի վիճակագրութիւնը՝ հացի բերքը 1891 թ. 60 նահանգներում:

6) Ընդհանուր թերապիա—հանդուցեալ պրոֆ. Ալիպալի, հրատարակութիւն 5-րդ, բարեփոխած: